

Tekst in de derde oecumenische SOVE viering op 1 mei 2010 in de Eindhovense Studentenkapel, uitgesproken door Johan Beks.

Heilige oorlog?

Ineens viel het mij op: "Oorlog en de schade voor de ziel". Dit allang afgeschreven begrip "Ziel" stond daar onbeschaamd in een column van de NRC. Ondanks dat wij allang menen te weten dat een ziel niet bestaan kan en wetenschappelijk niet aantoonbaar is.

Terwijl wij oorlog steeds meer op afstand hebben gezet zowel geografisch, het liefst in een ander werelddeel, als technisch, niet meer dat lijfelijke geweld, maar met drones en elektronica, staat daar zomaar het woord ziel. Voor mij betekent dat het dus gaat om wat oorlog met mensen doet, met ons, met mij.

Ook in het taalgebruik houden wij de ware aard van oorlog op afstand. Wij spreken van incidenten, van spanningshaarden en van conflicten, daar waar in feite mensen elkaar naar het leven staan en afslachten. Blijkbaar willen wij niet dat het tot ons doordringt.

Over enkele dagen herdenken wij op de begraafplaats "Oude Toren" de doden uit de tweede wereldoorlog. Wanneer ik daar sta luister ik meestal niet naar de toespraak maar lees ik de namen van de jonge mannen, die hier op vreemde bodem zijn gesneuveld. Enerzijds ben ik dankbaar dat ik hier in vrijheid sta en in vrijheid mag spreken. Anderzijds blijven mij de woorden bij, die mensen van de Evangelische kerk in Iran naar ons schreven als antwoord op een brief, die wij samen met de Koptisch Orthodoxe kerk hadden gestuurd naar kerken in het Midden-Oosten. Dit was enkele maanden voor de inval in Irak. Ik citeer: "Wat ons verbaast is dat toen het regime van Saddam met gebruik van chemische wapens duizenden weerloze Iraniërs doodde velen zwegen en toekeken. Waarom zwijgen vandaag nog zo velen terwijl er nog dagelijks op vele plaatsen in de wereld mensen gedood worden?"

In dit grote zwijgen lezen wij over oorlogswetten.

Overweging

bij de lezingen Deuteronomium 20 en Lucas 6

Door hier voor deze twee lezingen te kiezen lijkt het alsof wij een wraakzuchtige boodschap uit het Oude Testament af willen zetten tegenover een liefdevol Evangelie. Dat hiermee wordt aangetoond dat het Nieuwe Testament superieur is aan het Oude en nog een stap verder, dat het christelijk geloof superieur is aan de Joodse weg in het geloof. Wanneer dat uw conclusie zou zijn dan hadden wij een andere keuze gemaakt. Of zoals een Joodse man eens antwoordde op het verwijt dat hij in een wrede God geloofde: "De Heer is mijn herder, mij ontbreekt niets".

Maar de oorlogswetten dan?

De bijbel is een reëel boek, dat spreekt van reële zaken. Oorlog was er en oorlog is er. Op dit moment zijn Nederlandse soldaten in oorlog in Afghanistan.

In mijn naïviteit dacht ik dat er in boeken over christelijke ethiek wel iets te vinden zou zijn over dit onderwerp. Dat viel tegen, er was vaak sprake van zonde maar dan vooral op het persoonlijke vlak en ook wel wat over sociale vragen. Over oorlog zo goed als niets.

De bijbel kent oorlog en in het boek Deuteronomium hebben wij over oorlogswetten gelezen. Deuteronomium bestaat uit een aantal preken, die volgens de samenstellers en schrijvers gehouden zijn door Mozes aan de voet van de berg Sinai. Het bevat de verkondiging aan het volk Israel dat allang was gevestigd in het land Palestina en niet meer rondzwierf als nomaden in de woestijn. Dat blijkt onder meer doordat er sprake is van huizen en wijngaarden. Op dat bezit kunt u een nomadenstam niet betrappen.

Het boek is een samenvatting van wat er van Israel verwacht wordt in een gevestigde situatie. Hoe zij daarin het hoofd moeten bieden aan een vreemde godsdienst en aan de cultuur van andere volkeren. Godsdiensten die als een bedreiging gezien worden voor de eigen identiteit en de verkregen vrijheid. In die situatie brengt de prediker bij hen in herinnering. "Dit hebben jullie gezworen, dit hebben jullie beloofd en geloofd. Dit is niet enkel aan de vaders gezegd maar ook aan ons zoals wij hier staan."

Daarbij grijpt de prediker terug op oude wetten en de oude verhalen, maar wel met subtiële aanpassingen en wijzigingen in het erfgoed. Want ook Israel kan zich niet onttrekken aan tijd en omgeving. Wie denkt dat hij zonder schade onverkort zich kan terugtrekken en vasthouden aan de overlevering wordt irrelevant of maakt zich belachelijk.

Oorlog was toen net als nu een wreed bedrijf. Het was gebruikelijk om na inname van een stad zoveel mogelijk mannen te doden, vrouwen en kinderen werden buit gemaakt en als bezit verdeeld onder de overwinnaars. Hierin geen onderscheid met Israel. Ook het oorlogstuig was wreder dan wij denken. Paarden werden niet gehouden als hobby maar voor wagens gespannen waarvan de wielen met lange messen voorzien werden. Zo reed men de vijand tegemoet. De tanks uit onze dagen. Toch kende Israel wel enkele beperkingen in de oorlogsvoering. Naast wat u hier leest is er ook het verbod tot het omhakken van vruchtbomen op de velden van de vijand.

Daarmee raken wij nog niet de kern van onze tekst.

Aan het begin lezen wij JHWH heeft u doen optrekken uit Egypte. Hij heeft jullie weggevoerd uit de slavernij. Hij is met jullie. Hij gaat met je mee om voor je oorlog te voeren met je vijanden om je te **bevrijden**. Het gaat allereerst om bevrijding, niet om bezetting. Het gaat om het behoud van de ruimte om je geloof te belijden niet om de ander te onderdrukken.

Er staat: "Als jij uittrekt ten oorlog" Er staat niet: "Gij zult oorlog voeren!" Het is geen gebod. Het maakt geen deel uit van de tien geboden. Heel nadrukkelijk is het hier zo vertaald als jij uittrekt ten oorlog. Het staat er iets sterker dan in de oudere vertalingen. Daar staat: wanneer. Met andere woorden als jij ten oorlog trekt houd je dan aan deze richtlijnen. Het is geen gebod en geen verplichting.

Hierbij kom ik op het volgende punt. Is er sprake van een "Heilige Oorlog"? Onmiskenbaar komt God regelmatig ter sprake in deze prediking, daar is het prediking voor. Zelf kwam ik tijdens mijn studie van het Oude Testament regelmatig in de literatuur deze term tegen. Maar bij nader inzien is dat eigenlijk een constructie van theologen. De woord combinatie heilig en oorlog vond ik niet. Een oorlog kan wel heilig verklaard worden, dit komt twee keer voor, afhankelijk van de omstandigheden, maar daarmee is het nog geen institutie en is er ook geen algemeen geldend gebod. Iets als "Gij zult oorlog voeren!"

Vanuit de vroegere en recente geschiedenis weten wij hoe gevaarlijk het heilig verklaren van oorlogshandelingen kan zijn. Ook het christelijke westen heeft zijn jihads gekend al noemden wij ze kruistocht of beschavingsoffensief.

Ik leg u een gebed voor:

“Zegen in het bijzonder onze leider en hoogste bevelhebber in alle opgaven, die hem gesteld zijn. Laten wij allen onder zijn leiding in de toewijding aan volk en vaderland een heilige opdracht zien, zodat wij door geloof, gehoorzaamheid en trouw het Eeuwige Vaderland deelachtig zullen worden in het Rijk van Uw Licht en Uw Vrede. Amen.”

Hebt u een idee waar dit is geschreven?

Het is een gedeelte van een gebed uit het katholieke lied- en gebedenboek voor de Duitse marine uit december 1941, met imprimatur. Het had net zo goed in een protestants boekje kunnen staan uit die tijd. Waar deze heilige opdracht toe geleid heeft herdenken wij de komende dagen. Zelf koester ik een heilig wantrouwen tegen alles en ieder die bij leven heilig verklaard wordt. Dus geen heilige opdracht, geen heilig gebod ten oorlog en ook geen heilige oorlog. Maar als de noodzaak zich voordoet en als je uittrekt ten oorlog weet dan dat God met je meegaat om jou te bevrijden. Want steeds is dat het perspectief dat wenkt. En steeds zijn er de woorden van de profeten die al deze regels voor oorlogsvoering relativeren en uiteindelijk overbodig maken. Is er het Messiaanse visioen waaruit wij mogen leven.

Dat visioen waarin de woorden, die wij gelezen hebben in het Evangelie op hun plaats zijn.

Is er dat visioen waar ook Jesaja van spreekt:

”Dan zullen zij hun zwaarden tot ploegscharen omsmeden,

Hun speren tot snoeimessen.

Geen volk zal tegen een ander volk het zwaard opheffen en

Zij zullen de oorlog niet meer leren”.

Laten wij wandelen in dat licht.

Johan Beks